

SECTION: HISTORY

DOI 10.70286/ISU-18.02.2026.011

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ДОКУМЕНТУВАННІ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ АГРЕСІЙ

Семенов Сергій

аспірант

Кафедра історії України

Кам'янець–Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, Україна

Анотація. У статті досліджується участь міжнародних інституцій у фіксуванні порушень прав людини та норм міжнародного гуманітарного права під час воєнних конфліктів, зокрема механізми збору, перевірки та використання доказів у контексті міжнародної кримінальної відповідальності [2; 5; 10; 14]. На прикладах практики ООН (комісії з встановлення фактів, місії OHCHR), ОБСЄ (Московський механізм), Міжнародного комітету Червоного Хреста та провідних правозахисних НУО (Human Rights Watch, Amnesty International) простежується, як інституційні повноваження, робочі підходи та стандарти доказування визначають сучасну систему фіксації воєнних злочинів і злочинів проти людяності [1; 3; 6; 8; 11; 12]. Особлива увага приділена розвитку методів: від традиційних польових розслідувань і свідчень очевидців до застосування супутникової розвідки, цифрової криміналістики (OSINT) та перевірки контенту в соціальних мережах як джерел доказів у кримінальних провадженнях [9; 13; 15]. Розглянуто проблемні питання доступу до зон бойових дій, захисту інформантів, стандартизації поняття «обґрунтовані підстави вважати» (reasonable grounds) та інтеграції зібраних матеріалів у процеси національних і міжнародних судових інстанцій [4; 7; 14]. Дослідження демонструє, що документування порушень міжнародними організаціями виступає не лише засобом реєстрації фактів, а й джерелом доказової бази для кримінального переслідування, інструментом політичного тиску на держави-порушниці і способом збереження історичної пам'яті про злочини [2; 10; 12; 14].

Ключові слова: документування порушень прав людини; збройні конфлікти; комісії з встановлення фактів; Московський механізм ОБСЄ; OSINT; міжнародне гуманітарне право; воєнні злочини; Human Rights Watch; Amnesty International; доказові стандарти.

Актуальність теми. Сучасні збройні конфлікти супроводжуються масовими порушеннями міжнародного гуманітарного права і прав людини, що вимагає не лише гуманітарної реакції, а й системного документування злочинів для

притягнення винних до відповідальності. Аналіз ролі міжнародних організацій у цьому процесі важливий для розуміння сучасної системи міжнародного правосуддя та вдосконалення процедур доказування [2; 10; 12; 14].

Мета публікації – реконструювати та проаналізувати роль міжнародних організацій у документуванні порушень прав людини під час збройних конфліктів, з'ясувати, якими мандатами, методологіями та стандартами доказування вони керуються, та оцінити, яким чином зібрані матеріали інтегруються в механізми міжнародної кримінальної відповідальності [1–5; 10–15].

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретично процес документування порушень прав людини у воєнних ситуаціях розглядається як систематичне накопичення, перевірка, аналіз і збереження інформації про порушення МГП і міжнародного права прав людини з метою встановлення фактів, їх правової кваліфікації та формування доказової бази для застосування відповідальності — від національних судів до МКС [4; 11; 14]. Центральним є стандарт доказування «обґрунтовані підстави вважати» (*reasonable grounds to believe*), який використовується більшістю комісій ООН і означає, що наявність достатньої кількості надійної первинної інформації, підтвердженої іншими джерелами, дозволяє розсудливій особі дійти висновку про настання певної події або патерну поведінки [1; 5; 11]. Міжнародні організації, що займаються фіксацією порушень, умовно поділяються на три групи: (1) міжурядові структури ООН (Рада з прав людини, ОНЧР, спеціальні комісії з встановлення фактів); (2) регіональні міждержавні механізми (ОБСЄ, Африканська комісія з прав людини, Міжамериканська комісія); (3) неурядові правозахисні організації (Human Rights Watch, Amnesty International, місцеві НУО) [2; 3; 6; 8; 12]. Кожна з цих категорій має власні повноваження, ресурси й методологічні підходи, але всі вони спрямовані на створення надійної фактологічної бази для подальших юридичних та політичних рішень [10; 14].

Рада з прав людини ООН виступає основним органом, що формує незалежні міжнародні розслідувальні комісії (*commissions of inquiry*) та місії з встановлення фактів (*fact-finding missions*) для фіксації порушень у конкретних державах або ситуаціях [1; 5]. Останні практики — робота комісій щодо Сирії (від 2011 р.), М'янми (від 2017 р.), Судану (від 2021 р.) — ілюструють стандартизований підхід: експерти проводять поглиблені інтерв'ю з постраждалими та свідками, аналізують супутникові знімки, перевіряють документи, фото та відео й у підсумку готують звіти з висновками про ймовірну наявність воєнних злочинів, злочинів проти людяності чи геноциду [1; 5; 10]. Методологія Комісії щодо М'янми виокремлює три ключові складові: (1) застосування численних джерел інформації (понад 875 інтерв'ю з постраждалими та очевидцями, експертні консультації, документальні докази); (2) перехресну верифікацію (*corroboration*) свідчень шляхом порівнянь із іншими даними та аналізу патернів поведінки; (3) використання стандарту «обґрунтовані підстави вважати», що дозволяє формувати обґрунтовані висновки навіть без безпосереднього доступу до місць подій. Ця методологія стала опорою для більшості місій ООН і часто

розглядається як «золотий стандарт» документування в умовах активного конфлікту [5; 11].

Мандати таких комісій зазвичай включають не лише виявлення фактів, а й рекомендації щодо відповідальності та передачу зібраних матеріалів до національних і міжнародних судових інстанцій [1; 5; 14]. Завдяки цьому комісії виступають своєрідними «передовими ланками» системи міжнародного кримінального правосуддя, формуючи доказову базу ще до початку офіційних розслідувань МКС чи спеціалізованих трибуналів [4; 14].

Московський механізм ОБСЄ, створений у 1991 р., надає групі держав-учасниць можливість ініціювати місію експертів для з'ясування фактів порушень прав людини на території іншої держави-учасниці навіть без її згоди [2; 3]. Після 2022 р. він був застосований шість разів у контексті України, що свідчить про його спроможність документувати порушення в умовах бойових дій [2; 3; 12]. Звіти експертів Московського механізму (зокрема квітневий й липневий 2022 р., квітневий 2024 р. щодо незаконного утримання українських цивільних) базуються на свідченнях постраждалих і очевидців, аналізі відкритих джерел, консультаціях із правозахисниками та юридичній оцінці подій у світлі МПП, міжнародного права прав людини та Римського статуту [2; 3]. Відмінною рисою цих звітів є швидкість підготовки (зазвичай 2–3 місяці) і спрямованість на передачу матеріалів до МКС та інших компетентних органів правосуддя [2; 3; 12]. Експерти механізму фіксують не лише поодинокі випадки, а й системні патерни поведінки, що дає підстави кваліфікувати порушення як можливі воєнні злочини та злочини проти людяності [2; 3].

На відміну від публічних місій ООН та ОБСЄ, Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) здійснює документування порушень МПП переважно через конфіденційний діалог зі сторонами конфлікту [6; 8]. Його мандат, закріплений у Женевських конвенціях і статуті Руху Червоного Хреста, передбачає моніторинг дотримання МПП, збір даних про порушення, надання рекомендацій державам та, у випадках систематичних і серйозних порушень, виняткове публічне засудження [6; 8]. МКЧХ оперує безпосередньо в зонах конфлікту, отримуючи доступ до місць утримання, свідчень цивільних та документів, що дозволяє йому накопичувати унікальні бази даних про порушення [6; 8]. Хоча ці відомості зазвичай не передаються напямучу до судових органів через принцип конфіденційності, МКЧХ активно долучається до формування методологічних стандартів розслідувань МПП і консультує держави щодо створення ефективних національних механізмів підзвітності. Таким чином, МКЧХ є важливим актором у формуванні культури документування та відповідальності, хоч його роль менш публічна у порівнянні з комісіями ООН чи НУО [6; 8].

Human Rights Watch (HRW) та Amnesty International належать до провідних НУО, чий звіт регулярно використовується як складова доказової бази у міжнародних судових процесах і при прийнятті політичних рішень [7; 9; 13]. Методологія HRW передбачає проведення польових розслідувань (коли це можливо), інтерв'ю з постраждалими й очевидцями, аналіз документів,

використання супутникових знімків і GPS-координат, а також застосування цифрових інструментів для перевірки фото й відео. Кожне свідчення піддається багатократній перевірці через різні джерела, а висновки формуються лише за наявності достатньої кількості узгоджених даних.

Amnesty International створила спеціалізовану Evidence Lab, що займається аналізом контенту, пов'язаного з ударами по цивільних об'єктах (лікарні, школи) та застосуванням заборонених озброєнь (касетні боєприпаси) [9; 13]. Лабораторія використовує підходи open-source intelligence (OSINT) — аналіз відкритих джерел, включаючи соціальні мережі, супутникові знімки комерційних операторів, метадані фото й відео, геолокацію — що дає змогу документувати порушення навіть за відсутності доступу до місця подій [9; 13; 15]. Головні виклики для НУО полягають у забезпеченні придатності зібраних матеріалів для використання в кримінальних провадженнях: складнощі з ідентифікацією авторів відео, втратою метаданих при завантаженні на платформи, ризиком дезінформації та необхідністю підтримувати безперервний ланцюг зберігання доказів (chain of custody) [9; 13; 15]. Водночас, як свідчить практика розслідувань МКС щодо України й М'янми, user-generated evidence та OSINT стають дедалі вагомішими складовими доказової бази, а методичні настанови, розроблені спільно з Eurojust і МКС, допомагають НУО узгоджувати свої практики збору з вимогами кримінального правосуддя [11; 14; 15].

Матеріали, зібрані міжнародними організаціями, використовуються на кількох рівнях. По-перше, вони становлять основу для рішень міжнародних судових інстанцій: МКС широко покладається на звіти комісій ООН, матеріали НУО та цифрові докази при відкритті розслідувань і формулюванні обвинувачень. По-друге, документування формує політичну агенду: резолюції Ради Безпеки ООН, санкційні режими та рішення щодо передачі юрисдикції часто ґрунтуються на висновках комісій та доповідях НУО. По-третє, зібрані матеріали можуть передаватися до національних судів у рамках універсальної юрисдикції або спеціалізованих підрозділів, що розслідують міжнародні злочини [2; 10; 12].

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що міжнародні організації відіграють ключову роль у фіксації порушень прав людини під час збройних конфліктів, забезпечуючи збір, верифікацію та правову кваліфікацію доказів для механізмів міжнародної кримінальної відповідальності. Перехід від класичних польових методів до активного використання цифрової криміналістики та OSINT відображає зміну характеру конфліктів і зростання обсягу доказів, які генерують учасники подій. Розуміння цієї ролі є визначальним для вдосконалення практик документування, координації між суб'єктами та ефективного захисту прав жертв.

Список використаних джерел

1. OHCHR. "The truth can be recovered" – the methodology behind fact-finding in Myanmar. 12.09.2018. — [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ohchr.org/en/stories/2018/09/truth-can-be-recovered-methodology-behind-fact-finding-myanmar> (дата звернення: 01.02.2026).

2. OSCE/ODIHR. Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity committed in Ukraine since 24 February 2022. April 2022. — [Электронный ресурс]. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf> (дата звернения: 01.02.2026).
3. OSCE/ODIHR. Report of the Moscow Mechanism mission of experts on the arbitrary detention of Ukrainian civilians by the Russian Federation. April 2024. — [Электронный ресурс]. URL: <https://www.osce.org/odihr/542751> (дата звернения: 01.02.2026).
4. ICC Office of the Prosecutor. The Int'l Criminal Court's Ukraine Investigation: A Test Case for User-Generated Evidence // Just Security. 04.03.2022. — [Электронный ресурс]. URL: <https://www.justsecurity.org/80404/the-intl-criminal-courts-ukraine-investigation-a-test-case-for-user-generated-evidence/> (дата звернения: 01.02.2026).
5. UN Human Rights Council. Report of the Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar, A/HRC/39/64, 12.09.2018. — [Электронный ресурс]. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/myanmar-ffm/index> (дата звернения: 01.02.2026).
6. ICRC. The ICRC's Critical Role in Monitoring Compliance with International Humanitarian Law // The Law Institute. 05.02.2026. — [Электронный ресурс]. URL: <https://thelaw.institute/application-of-ihl/icrc-role-monitoring-international-humanitarian-law/> (дата звернения: 01.02.2026).
7. Human Rights Watch. Our Research Methodology. 05.10.2023. — [Электронный ресурс]. URL: <https://www.hrw.org/our-research-methodology> (дата звернения: 01.02.2026).
8. Geneva Academy / ICRC. Guidelines on investigating violations of IHL: Law, policy and good practice. 2019. — [Электронный ресурс]. URL: <https://www.icrc.org/en/document/guidelines-investigating-violations-ihl-law-policy-and-good-practice> (дата звернения: 01.02.2026).
9. Amnesty International. How digital evidence of war crimes in Ukraine is being collected, verified and stored // Euronews. 06.04.2022. — [Электронный ресурс]. URL: <https://www.euronews.com/next/2022/04/06/how-digital-evidence-of-war-crimes-in-ukraine-is-being-collected-verified-and-stored> (дата звернения: 01.02.2026).
10. UN OHCHR. Commissions of Inquiry and Fact-Finding Missions on International Human Rights and Humanitarian Law: Guidance and Practice. — [Электронный ресурс]. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/CoI_Guidance_and_Practice.pdf (дата звернения: 01.02.2026).
11. Leiden Guidelines on Fact-Finding Missions. 2019. — [Электронный ресурс]. URL: <https://leiden-guidelines.com/assets/Fact-Finding-Missions.pdf> (дата звернения: 01.02.2026).
12. Permanent Council of the OSCE. Joint Statement on the report of the Moscow Mechanism (45 participating States). 25.04.2024. — [Электронный ресурс]. URL: <https://osce.usmission.gov/joint-statement-on-the-report-of-the-moscow-mechanism->

to-address-the-arbitrary-detention-of-ukrainian-civilians/ (дата звернення: 01.02.2026).

13. Global Rights Compliance. Ukraine conflict: How can open-source intelligence help prove war crimes? // Context News. 21.02.2024. — [Електронний ресурс]. URL: <https://www.context.news/ai/how-can-open-source-intelligence-help-prove-war-crimes> (дата звернення: 01.02.2026).

14. Eurojust / ICC / Civil Society. Documenting International Crimes and Human Rights Violations for Accountability Purposes: Guidelines for Civil Society Organizations. September 2022. — [Електронний ресурс]. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/publication/documenting-international-crimes-and-human-rights-violations> (дата звернення: 01.02.2026).

15. Open Source Intelligence for War Crime Documentation / CEUR Workshop Proceedings. 2024. — [Електронний ресурс]. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3654/short3.pdf> (дата звернення: 01.02.2026).

ПОЛІТИКА ОПТИМІЗАЦІЇ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ КРИЗИ РАДЯНСЬКОЇ МОДЕЛІ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛАХ УРСР)

Пігович Ілля Богданович
аспірант

Кафедра історії України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, Україна

У другій половині 1980-х років система вищої медичної освіти Української РСР зазнала суттєвих трансформацій, спрямованих на оптимізацію мережі навчальних закладів та раціоналізацію використання кадрового потенціалу. Одним із напрямів цієї політики стало укрупнення структурних підрозділів у провідних медичних інститутах республіки. У 1987 році в Одеському, Дніпропетровському та Донецькому медичних інститутах було проведено реорганізацію, внаслідок якої ліквідовано поділ на перший та другий лікувальні факультети. Замість двох адміністративних одиниць у кожному з цих закладів було утворено єдиний лікувальний факультет, що дозволило централізувати управління навчальним процесом [1].

Більш радикальні заходи торкнулися окремих профільних факультетів, діяльність яких була визнана нерентабельною або такою, що дублює функції інших закладів. Найбільш показовим прикладом стало закриття педіатричного факультету в Чернівецькому медичному інституті. Офіційне рішення про ліквідацію факультету було прийнято у 1987 році, після чого припинився набір на перший курс. Навчання студентів, які вже були зараховані, продовжувалося до повного випуску, останній з яких відбувся у 1989 році [2].